

Jan Bauer

ČAS

Edice Česko CAS

KRÁSNÁ I BEZBOŽNÁ
TAJEMSTVÍ
NAŠICH DĚJIN

Legandy versus historická „pravda“

Jan Bauer

KRÁSNÁ I BEZBOŽNÁ TAJEMSTVÍ NAŠICH DĚJIN

Legends versus historická „pravda“

Edice Český ČAS

Jan Bauer

**KRÁSNÁ I BEZBOŽNÁ
TAJEMSTVÍ NAŠICH DĚJIN**

Legendy versus historická „pravda“

PŘÍBĚH TŘETÍ:

Princezna Orosie prý přišla z Čech

V katedrále města jménem Jaca na severu Španělska uchovávají na oltáři kosti svaté Orosie a v nedalekém městečku Yebra je zase v kostele uložená její lebka. Na této světici, která prý žila na počátku osmého století, je pozoruhodné to, že na Pyrenejský poloostrov údajně přicestovala z Čech. V Kronice prvně jmenovaného města je zaznamenána s ní související legenda, pocházející ze třináctého století:

„Slavná panna a mučednice Orosia, dcera přejasného krále Čech, cestujíc za účelem uzavření sňatku s králem Španělska, poslaná otcem svým se ctihodnou družinou – dospěla s ní do Aragonu. Uslyševši však o pronásledování křesťanů a o pustošení celého Španělska ... Saracény, skryla se v jeskyni jednoho kopce na území města Yebra...“ Dále legenda uvádí, že její ukrytí byl prozrazen a doprovod povražděn, ona sama „byla však pro svou zvláštní krásu zachována“. Když se ale odmítla provdat za krále Saracénů a přijmout islámskou víru, „dosáhla po utěti rukou a nohou a setnutí hlavy koruny mučednické a byla Kristu králi trvale zasnoubena“.

Tato tragická událost se prý odehrála roku 714 a Orosie byla původně pochována na místě své mučednické smrti. V roce 1072

však její tělo našli místní pastýři a přenesli ho do chrámu v Jace. Během tohoto přenášení se po dlouhé době sucha zázračně spustil déšť a zachránil oblast, trpící nedostatkem vláhy, před neúrodou. Od té doby prý modlitby k této světici pomáhají proti suchu, ale také léčí různé neduhy.

Podle legendy ze šestnáctého století se prý Orosie měla provdat za prince Dona Fortunia Garcia, syna navarrského nebo aragonského krále. Na cestě z Čech ji doprovázeli její bratr Cornelius a strýc biskup Aciselus. Jednalo se tedy vesměs o jména znějící značně neslovansky. Podezření vzbuzuje už v legendách uváděný letopočet 714. Tři roky před tím pronikli na Pyrenejský poloostrov Arabové, označovaní jako Saracéni, a v krátké době se jim podařilo rozvrátit vizigótské království. V roce 714 už ovládli prakticky celý poloostrov, kromě několika křesťanských státeků na severu. Právě za syna panovníka jednoho z nich se měla provdat princezna z Čech, která sem putovala přes polovinu Evropy a před cílem své cesty byla Araby zavražděna.

Byl princezniným otcem kníže Bořivoj?

Potíž je v tom, že o našem území nemáme z této doby – tedy po smrti knížete Sáma asi v roce 658 nebo 659 – žádné zprávy. Teprve až někdy v roce 807 se předáci Čechů, v análech se uvádějí jako „Cichu“, zavázali platit daň císaři Karlovi Velikému. Ale o nějakém českém králi, navíc křesťanovi, nemohlo být řeči.

Kde se tedy vzala legenda o zavraždění české princezny Orosii? Leccos by mohla napovědět jedna širší verze legendy, v níž jsou jmenováni princeznini rodiče. Podle nich by jejím otcem měl být

král Boribor a matkou královna Ludmila. Vida, tak je to tedy, napadlo možná leckterého znalce české historie. Neznáme sice krále Boribora, ale známe knížete Bořivoje, prvního pokřtěného českého panovníka, a jeho manželku, kněžnu Ludmilu, později svatořečenou stejně jako její údajná dcera Orosie. Jenže v takovém případě by se celá událost s přepadením princeznina průvodu nemohla odehrát v roce 714, ale až někdy koncem devátého století.

Podívejme se, co bylo v českém prostředí o sv. Orosii (nebo také Eurosii) známo. V Martylorologiu pražské arcidiecéze, vytištěném v roce 1578, se o této světici uvádí: „Tato Eurosia, dcera krále českého a královna aragonská, byla zabita Saracény, pustošícími Španělsko, v jeskyni poté, co byla ubita její družina, když nechtěla zapřít Krista.“ O sv. Orosii u nás psali později v sedmnáctém století také jezuité Albrecht Chanovský a Bohuslav Balbín. V listopadu 1862 se kardinál a pražský arcibiskup Bedřich Schwarzenberg obrátil do španělské Jacy s žádostí o objasnění česko-španělské svěťice Orosie. Obdržel velmi obsáhlou odpověď jak od jacskeho biskupa Petra Lukase Asensia, tak i jacske kapituly, ovšem Orosiin původ zůstal i nadále poněkud zamlžen. Kde se vlastně vzalo tvrzení, že tato princezna přišla na Pyrenejský poloostrov z Čech?

Zpráva od mnicha z Litomyšle

Zdá se, že leccos by v tomto ohledu mohl napovědět další písemný zdroj, a to latinský zápis v knize Statut a výsady města Jacy. Píše se v něm doslova toto: „Dne 20. února 1493 přišel do města Jacy navštívit tělo blahoslavené Eurosie bratr Jan z Hory Olivetské v Království českém a řekl: „Jméno otce blahoslavené Euro-

sie bylo Jan Lodici, král Čech, Slavonie a Albánie, a jméno matky její Eulálie, jméno jejího bratra Carmioni Lodici, jméno její tety Maritiana Lodici, jméno města Laspici; pokřtěni byli v přesvatém kostele, zasvěceném svatému Eusebiovi, a jejich těla odpočívají v přesvatém klášteře svatého Benedikta, ke cti svatých Fabiána a Šebestiána, vzdáleném od města Laspici devět mil.“

To nám to tedy Jan z Hory Olivetské pořádně zamotal! Orošiiným otcem by podle něj neměl být Boribor, tedy první známý Přemyslovec Bořivoj, ale jakýsi Jan Lodici. Jediný Jan, kterého mezi českými panovníky známe, je Jan Lucemburský, ale ten u nás panoval až v letech 1311–1346, což se výrazně míjí s dobou, kdy měla být zavražděna princezna Orosie. Ještě podivnější je sdělení, že Jan Lodici byl králem nejen Čech, ale také Slavonie, což je název vnitrozemské části Chorvatska, a Albánie, země na pobřeží Jaderského moře. A už vůbec není jasné, kde se vzalo město Laspici.

Badatel Jan Svoboda, s nímž jsme se už setkali v příběhu královny Fritigildy, však zná řešení. Slavonie je podle něj Slovansko, čili údajně území dnešní Moravy a Slovenska. Pokud jde o Albánii, nejedná se o stát na východním pobřeží Jadranu, ale o Bílé Charvátsko, tedy přibližně oblast Bílých Karpat („albus“ je latinsky „bílý“). „A to je zhruba rozsah Sámovy říše,“ píše Jan Svoboda. „... Mohlo by tedy u Jana Lodici jít o Sámova nástupce, který vládl přibližně v letech 695 (přibližný rok narození jeho dcery Orosie) – 714 (přibližný rok její smrti). Pokud by Jan Lodici byl přímým nástupcem Sámovým, byl by to nejspíše asi již jeho vnuk.“ Jan Svoboda však podotýká, „že se tu ocitáme v říši dohadů, jež jsou podloženy jen zčásti“.

Pojďme se teď podívat, kdo to vlastně byl autor oné zprávy, bratr Jan z Olivetské Hory. Nepochybně se jednalo o mnicha, kte-

Svatá Orosie na barokním obraze

rý se pravděpodobně na své pouti k hrobu svatého apoštola Jakuba v Santiagu de Compostela, což bylo už ve středověku jedno z nejnavštěvovanějších poutních míst, dostal do Jacy. Hora Olivetská, latinsky Mons Oliveti, se jmenoval premonstrátský klášter, založený v roce 1141 knížetem Vladislavem II. a olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem v Litomyšli. V roce 1421 byl však husity vypálen a mniši byli odtud vyhnáni. Pak je ovšem zvláštní, že ještě v roce 1493 se někdo odvolává na to, že přišel právě z tohoto kláštera. Něco tady nehraje.

Kde máme hledat město Laspici?

Přes tyto podivnosti rozvíjí Jan Svoboda úvahy o původu krále Jana Lodici, který prý možná přišel do Čech či na Moravu z Itálie. V této souvislosti uvádí: „V Itálii je několik obcí, které se jmenují Lodi. Nejznámější z nich je Lodi v Lombardii, jihovýchodně od Milána. Některý předek krále Jana možná přijal, nebo spíše mu bylo dáno, příjmení pro rozlišení od jiných krajanů, podle jeho bydliště v Lodi – Lodicus, Lodický. Jeho syn nebo dcera a manželka byli pak manželkou, synem nebo dcerou Lodického, latinsky druhý pád od Lodicus – Lodici.“

Ale kde je město Laspici s kostelem svatého Eusebia a kde klášter svatého Benedikta? I v tomto případě Jan Svoboda zůstává v říši dohadů a zmiňuje se o hradišti Valy u Mikulčic nebo možná o Velkém Meziříčí. Vždyť právě zde, jak prý tvrdí ztracený rukopis Jana Amose Komenského, mělo počátkem předminulého tisíciletí stát Marobuduum, nikdy nenalezené město markomanského krále Marobuda. Podle velkomoravského badatele a kněze

Františka Přikryla tu sídlil ještě moravský kníže Hormidor, který, jak víme z předcházející kapitoly, zemřel v roce 811 na mor. Páter Přikryl mu dokonce připsal údajnou mohylu u Knínic.

Mohlo však být Laspici totožné s Velkým Meziříčím? Nejsme tady na až příliš tenkém ledě fantazie? Svoboda nabízí možnost, že bratrem Janem zmiňovaný klášter sv. Benedikta by mohl být totožný s benediktinským kláštelem v Třebíči s nádhernou románsko-gotickou bazilikou sv. Prokopa, původně zasvěcenou Nanebevzetí Panny Marie. A ten vsutku není od Velkého Meziříčí daleko. Třebíčský klášter je sice starobylý, v Kosmově kronice se o něm píše, že ho v roce 1101 založila moravská údělná knížata Oldřich Brněnský a Litold Znojemský „uprostřed trebečského lesa“, jenže ne dost, aby se hodil do příběhu princezny Orosie a krále Jana Lodici. Stejně tak Velké Meziříčí nemá co dělat s Marobudem. V těch dávných dobách zde na Vysočině byly jen husté hvozdy, plné vlků a medvědů, a nikoho ani nenapadlo budovat tu královské hrady.

Sám Jan Svoboda se domnívá, že princezna Orosie nepocházela z Čech a „vsuvka o její české národnosti zcela zřejmě patří do třináctého století.“ Jedním dechem k tomu dodává: „Důvodem byla patrně snaha prokázat dávné kulturní spojení s Českým královstvím a navázat přátelské vztahy s českými králi, kteří ve třináctém století za Přemysla Otakara I., Václava I. a Přemysla Otakara II. stoupali v Evropě k vrcholům moci a slávy.“ Svoboda v této souvislosti upozorňuje na sestru krále Václava I., svatou Anežku Přemyslovnu, která v roce 1231 založila v Praze první klášter klarisek mimo Itálii a sama do něj vstoupila. Její neposkvrněná pověst podpořená tím, že předtím odmítla ruku císaře Fridricha II., byla tehdy známa po celém křesťanském světě. Sám

papež Řehoř IX. ji nazval „nejdražší v Kristu dcerou“. Není proto divu, že tehdejší Španělsko přisoudilo dávné mučednici Orosii český původ, nepochybně povzbuzený jedinečností osobnosti sv. Anežky.

Zbožní Španělé brali legendu o svaté Orosii jako hotový fakt, a nelze se tudíž divit, že když bylo v roce 1571 založeno v Jace biskupství, měl zdejší biskup zájem na tom, aby se úcta k jejich místní světici stala závaznou pro celou církev. Proto se potřeboval o oné české princezně dozvědět co nejvíc. Prostřednictvím sekretáře císařovny Marie, sestry španělského krále Filipa II. a manželky císaře a zároveň českého krále Maxmiliána II., se obrátil na tehdejšího pražského arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice s otázkou, kde jsou v Čechách pochováni rodiče svaté Orosie. V Praze však tento dotaz vyvolal rozpaky, protože nikdo o žádné princezně tohoto jména nic nevěděl. Každopádně však vzbudil zájem a svatá Orosie byla brzy přidána také na seznam českých světic a mučednic.

PŘÍBĚH ČTVRTÝ:

Kde pochovali arcibiskupa Metoděje?

Jednou z největších záhad našich dějin je bezpochyby tajemství hrobu moravského arcibiskupa svatého Metoděje. Zatímco hrob jeho mladšího brata a misijního druha svatého Konstantina se nachází v bazilice svatého Klimenta v Římě, o místě Metodějova posledního odpočinku víme jen to, co uvádí legenda Žitije Mefodija: „Když pak se shromáždili všichni lidé na Květnou neděli, vešel (rozuměj Metoděj) do chrámu, a jsa již neschopen pohybu, kázal žehnat císaři, knížeti, duchovenstvu a všem lidem. A řekl: ‚Střežte mne, děti, do třetího dne...‘ Na rukou kněží pak zesnul šestého dne měsíce dubna v třetí indikci roku 6393 od stvoření světa (tedy podle nového kalendáře asi 16. dubna roku 885 – pozn. aut.). Když jej pak jeho učedníci uložili do rakve, vzdali mu náležité pocty, sloužili i smuteční obřady latinsky, řecky a slovan- sky a uložili ho v kapitulním chrámu.“

Pokud jde přesnější lokalizaci hrobu, je poněkud konkrétnější další rukopis Proložnoje žitije Konstantina i Mefodija: „... Když naučil své učedníky pravé víře a předpověděl svou smrt tři dny předem, zesnul smířen v Pánu. Leží pak ve velkém chrámu mo-

ravském po levé straně za oltářem svatě bohorodičky, vloživ duši do rukou božích a přijav království nebeské.“

Ale kde vlastně stával „velký chrám moravský“? V minulosti byl zcela samozřejmě umísťován do Velehradu, poutního místa spojeného s cyrilometodějskou tradicí. Už v roce 1700 tady hledal Metodějův hrob probošt velehradského kláštera Florián Nezorín, v roce 1724 hrabě Albrecht Kounic a pak mnozí další. Samozřejmě marně. Dokonce ještě v roce 1949 se našli nadšenci, kteří předpokládali, že Metoděj byl pohřben ve velehradské kapli, podle písemných dokumentů v šestnáctém století zasvěcené Poslední večeři Páně, v devatenáctém však označované údajně prastarým názvem Cyrilika. Ve skutečnosti nemá Velehrad s Velkou Moravou nic společného. Zdejší cisterciácký klášter založil až v roce 1205 moravský markrabě Vladislav Jindřich, bratr českého krále Přemysla Otakara I.

Paradoxně v těsné blízkosti Velehradu, jen necelý kilometr od baziliky ze třináctého století, stával u dnešní obce Modrá už na počátku devátého století zřejmě první křesťanský kostel na našem území. Zmínili jsme se o něm ostatně už v kapitole o nástupcích knížete Sáma. Jeho základy našel v roce 1911 profesor olomoucké bohoslovecké fakulty ThDr. Jan Nevěřil a správně je také podle druhu základového zdiva časově i kulturně zařadil. Se svým názorem však zůstal osamocen a postavili se proti němu jak tehdejší přední historici, tak i představitelé církve, kteří měli zájem jen na samotném Velehradě.

V kostele z počátku devátého století, který Nevěřil objevil, Metodějův hrob přirozeně být nemohl. Za oltářem ve zdi i v lodi jakékoliv stopy po něm chyběly. Bohužel nález tohoto skromného badatele nebyl dostatečně doceněn, a tak je prvenství v obje-

Stříbrné nákončí s postavou žehnajícího kněze, nalezené v jednom z hrobů na akropoli mikulčického hradiště

vení první velkomoravské církevní stavby připisovánu profesoru Vilému Hrubému, který v lokalitě zvané Na valech ve Starém Městě u Uherského Hradiště vykopal základy jiného kostela až v roce 1949.

Záhady Hory sv. Klimenta

Druhým místem, které poutalo pozornost hledačů Metodějova hrobu, byla Hora sv. Klimenta se zbytky prastarého kostelíka, nacházející se dvanáct kilometrů západně od velehradského kláštera. S tímto vrchem v Chříbech je dokonce spojena pověst, že se sem v roce 864 za vpádu Franků uchýlili Konstantin a Metoděj a ukryli zde ostatky sv. Klimenta, které přivezli ze své předcházející mise k Chazarům na Krym. Se souhlasem knížete Rastislava tady založili kostel sv. Klimenta a vybudovali školu, v níž vychovávali svoje žáky. Podle další pověsti se sem později Metoděj, už jako moravský arcibiskup, uchýlil a byl tu také pochován.

V roce 1857 pátral ve zbytcích zdejšího kostelíka významný moravský historik a kněz Beda Dudík a od roku 1878 pak draho-
tušský farář František Přikryl, ale bez valného výsledku. Tím spíš
je překvapivá zpráva, kterou zaznamenal badatel Jan Svoboda
a podle níž v letech 1883–1884 vyzdvihl velehradský kaplan Josef
Vykydal za oltářem bývalého kostela na Hoře sv. Klimenta kamen-
ný sarkofág s dvouramenným křížem na víku a zakopal ho za kos-
telem na Velehradě. Svoboda k této zprávě dodává: „O tom máme
svědectví Josefa Čermáka z Tupes, nemáme však svědka o postu-
pu práce při vyzvednutí sarkofágu a o uložení ostatků z něho vy-
braných do takto vzniklé jámy. V tomto hrobě ležely asi 21–22 let,
než byly R. Čechmánkem v přítomnosti komise z hrobu vyzvednu-
ty, uloženy do jakési bedničky, zapečetěny a uschovány v oratoři
osvětimanského kostela... Na Velehradě se prý mezi lidmi vyprá-
vělo, že nějaké nálezy byly odeslány k prozkoumání do ciziny...“

Zmíněný amatérský archeolog a poštovní úředník Robert
Čechmánek kopal v ruinách zdejšího kostela v letech 1904–1905
a objevil zde společný hrob sedmi osob a v někdejším kněžiš-
ti za oltářem pak lidskou kostru s chuchvalci černé hmoty, pa-
trně pozůstatkem oděvu, a úlomek zčernalého dubového dřeva.
Čechmánek se domníval, že objevil Metodějův hrob, a úlomek
dřeva pokládal za biskupskou berlu, ve skutečnosti se však jed-
nalo o ostatky mnichů augustiniánů, kteří tu měli od čtrnáctého
století klášter. Do časů Velké Moravy však nadšence vrátil šťast-
ný nález Vítězslava Glozy z Koryčan, který v roce 1923 našel
na Hoře sv. Klimenta zlatou byzantskou minci – solidus s vyob-
razením císaře Theofila z první poloviny devátého století. Theofil
byl otcem císaře Michala III., který vyslal Konstantina a Metoděje
na Moravu. Mince se bohužel později ztratila.

K prvnímu serióznímu archeologickému průzkumu došlo na Hoře sv. Klimenta až v roce 1958, kdy tu udělal několik zkušebních sond profesor Vilém Hrubý a zjistil, že „hradisko bylo vybudováno v době hradištní, že jsou na hradisku mocné sídlištní vrstvy s keramikou z devátého století a že s velkou pravděpodobností lze říci, že kostel (nebo alespoň některé jeho části z dosud zachovaných základů) pochází z doby velkomoravské“.

V letech 1961–1962 zkoumal vrchol Hory sv. Klimenta archeolog Vladimír Ondruš z Moravského zemského muzea v Brně a s definitivní platností mohl potvrdit, že pod gotickým zdivem augustiniánského kostela jsou zbytky velkomoravské kamenné kaple. Zatím jako poslední zde v roce 1989 bádala docentka Luděk Galuška a objevil například pozůstatky velkomoravské kovolitecké dílny se zbytky strusky a tyglíku. „Rozhodně nešlo o obyčejné sídliště,“ zamýšlí se Galuška nad svými objevy. „Myslím, že šlo o kontrolní opevněný bod, součást správy velkomoravského státu, a to v těsné blízkosti cesty přes Chřiby od Hradiště k Brnu... Myslím, že i ona kovolitecká či klenotnická dílna pracovala pro odbyt na této cestě.“

Zasvěcení zdejšího kostelíka sv. Klimenta, které se přeneslo na název hory, má jistě co dělat s byzantskou misí Konstantina a Metoděje. Vzpomeňme si, že i nejstarší kostel v Čechách, vybudovaný knížetem Bořivojem na Levém Hradci, má stejné patrocinium. Ale rozhodně nemůžeme na Hoře sv. Klimenta hledat Metodějův hrob.

Když hledání řídí jasnovidka

Podobně jako Hora sv. Klimenta vzrušovala obrazotvornost místních obyvatel lokalita nazývaná Na hrobech, ležící v lese u Osvě-

timan. V roce 1929 zde, „puzena sny a vidinami“, jak se o tom zmiňuje dobový pamětní spis, začala kopat jasnovidka a majitelka domu ve Stupavě Klementina Maštalířová. K všeobecnému překvapení 24. června 1932 narazili najatí kopáči v hloubce asi pěti metrů na kámen, na němž byly po oschnutí znát zřetelné rýhy. Když v nich nálezci rozpoznali hvězdičku a u ní nápis v chorvatské hlaholici „Solun“, dále křížek a u něho zase slovo „Veleh“ a nad tím neumělou rytinu biskupské mitry, nebylo pochyb, že jde o Metodějův náhrobní kámen. Zvlášť když na jeho rubové straně bylo rovněž chorvatskou hlaholicí vyryto „arcibis. Metoděj, pros za nás Boha“.

Tento „senzační objev“ měl však hned několik závažných háček. Vyryté nápisy byly provedeny v písmu, které odpovídalo třináctému, a nikoliv devátému století, jak by tomu mělo být, pokud by se skutečně jednalo o náhrobní kámen moravského arcibiskupa. A když obrázek tohoto kamene otiskly noviny, upozornil brněnský továrník Josef Novotný známého archeologa Josefa Skutila, že podoba mitry, stejně jako jiné detaily „náhrobního“ nápisu, jsou převzaty z ilustrace v Obrázkových dějinách národa československého, představující stránku z remešského evangeliáře, církevního slovanského rukopisu středověkého původu.

Klementina Maštalířová se ovšem těmito pochybnostmi nedala odradit a v listopadu 1932 a v červnu 1933 se ve výkopu našly další kameny s podivnými nápisy. To už se náklady na výkopové práce vyšplhaly na šedesát tisíc korun, jež ovšem nehradila stupavská jasnovidka, ale „neznámí mecenáši“, kteří vydělávali na zástupech zvědavců, hrnoucích se shlédnout „senzaci“. Po kritických vyjádřeních odborníků však nadšení z údajných objevů zase rychle vyprchalo.

Znojemska rotunda Panny Marie a sv. Kateřiny, kde podle dr. Zástěry měl být Metodějův hrob. Pohlednice z počátku dvacátého století

Tajemství kostela v Sadech

Znovu se o Metodějově hrobu začalo hovořit v roce 1970, když moravský archeolog profesor Vilém Hrubý vystoupil s tvrzením, že ve staroslověnském rukopise Proložnoje žitije Konstantina i Mefodija zmiňovaný „velký chrám moravský“ je totožný s kostelem, jehož pozůstatky prozkoumal v Sadech u Uherského Hradiště. Pro svůj názor uváděl následující argumenty: Ve druhé polovině devátého století to byl kostel křesťní, neboť se tu našly zbytky baptisteria, místa určeného pro křest svatý, byla zde církevní škola a ke kostelu patřila klášterní komunita.

Uvedené argumenty však nebyly zcela jednoznačné. Baptisteriem měl být zbytek maltové podlahy, existenci církevní školy

předpokládal Vilém Hrubý z nálezů železných stylů, tedy pisátek, jimiž se psávalo na voskové destičky – ty se však hojně nacházejí i u trojlodí baziliky v Mikulčicích –, a na sídlo mnišské komunity se dalo usuzovat jen podle nedalekých pozůstatků většího obytného objektu a nálezů oloveného křížku. Přes tyto zcela nepatrné doklady rozhodl Vilém Hrubý, že „sadský kostel má všechny znaky chrámu biskupského, a tudíž lze v něm spatřovat katedrální či velký chrám církve moravské“.

Navzdory tomu, že výzkum pozůstatků kostela byl ukončen už v letech 1958–1960, se sem profesor Hrubý vrátil a v rozporu s vlastním předchozím tvrzením, že „zdivo velkomoravských kostelů je tak úzké, že by se do zdi nedala zabudovat rakev, natož sarkofág“, objevil vpravo za předpokládaným oltářem (vycházel totiž z úvahy, že ve starém rukopisu uvedená levá strana je z pohledu osoby stojící tváří k oltáři vlastně pravá) v padesát až šedesát centimetrů širokých zbytcích základů dvě záhadné dutiny. Pohotově je označil za hrobní prostory, ačkoliv v nich nebylo nalezeno vůbec nic pozoruhodného. Žádné zbytky kostry, žádné zajímavé předměty. Přesto však došel profesor Hrubý k závěru, že „Metodějův hrob byl objeven ve zdi velkomoravského chrámu v Uherském Hradišti – Sadech, byl však při zániku Velké Moravy zničen tak, že se po něm uchovaly již jen nepatrné zbytky a ostatky z něho byly patrně na místě samém rozhozeny“.

A co znojemská rotunda?

Ale v Sadech hledání hrobu moravského arcibiskupa Metoděje neskončilo. V roce 1984 publikoval badatel PhDr. Jaroslav Zástě-

ra odvážnou hypotézu, že znojemská rotunda sv. Kateřiny byla hlavním chrámem Velké Moravy a současně mauzoleem velkomoravských knížat. „Dále je třeba považovat za možné, že arcibiskup Metoděj, už proto, že chrám asi založil, našel svůj odpočinek na levé straně za oltářem Panny Marie ve zdi apsidy,“ uvedl dr. Zástěra a narážel na skutečnost, že rotunda byla původně zasvěcena Bohorodičce.

Na levé straně za oltářem se ve zdi rotundy našlo ještě méně než v Sadech. Archeologický průzkum této stavby nic ze Zástěrových domněnek nepotvrdil. Nad veškeré pochyby bylo ověřeno, že rotunda nevznikla v časech Velké Moravy, i když nelze vyloučit, že na místě, kde byla v jedenáctém století zbudována, stála už předtím dřevěná svatyně. O jejím datování však nemůžeme říci nic bližšího. Ve druhé polovině osmdesátých let minulého století vedl docent Bohuslav Klíma rozsáhlý průzkum ve znojemské rotundě i ve skalním masivu pod ní, ale žádné hroby z devátého století zde neobjevil. Senzace se opět nekonala.

Stál „velký chrám moravský“ v Mikulčicích?

Konečně profesor Josef Poulík, někdejší ředitel brněnského Archeologického ústavu, v roce 1975 uvažoval, že arcibiskup Metoděj mohl být pochován v trojlodní bazilice na hradišti Valy u Mikulčic, jejíž základy byly odkryty už v roce 1957. Vzhledem k rozměrům této stavby, dlouhé třicet pět a široké devět metrů, bylo podle něj možné předpokládat hrobku i uvnitř kněžiště. Zároveň si ovšem profesor Poulík povzddechl: „Nic jsme však nenašli. Byl-li tu hrob přímo ve stěně, pak byl nepochybně zničen při

dobývání kamene.“ Tedy ho vlastně rozebrali venkované, když z troskek hradiště získávali stavební materiál po své chalupy v Mikulčicích a okolí.

Mikulčická trojlodní bazilika, která stávala v blízkosti patrně knížecího paláce na akropoli mikulčického hradiště, nemá mezi objevenými velkomoravskými církevními stavbami konkurenci. A tento fakt nedal spát pokračovateli profesora Poulíka, docentu Zdeňku Klanicovi. Porovnával mikulčickou baziliku s jinými dosud zachovanými byzantskými chrámy ze stejné doby v Řecku i jinde ve východním Středomoří a zjistil, že řada z nich neměla oltář v apsidě, tedy polokruhovém výklenku na východní straně kněžiště, ale uprostřed hlavní lodi. Pokud by tomu tak bylo i v případě mikulčické baziliky, nabízel se skutečně jen hrob umístěný vlevo za oltářem, který při průzkumu dostal číslo 580.

Co skrýval hrob 580

Hrob byl v minulosti několikrát otevřen a v suti nad ním se našlo železné kování rakve. Podle něj archeologové odhadli, že rakev byla dlouhá dvě stě padesát až tři sta centimetrů a široká kolem sto padesáti centimetrů. Železem kované rakve byly na Velké Moravě vyhrazeny příslušníkům společenské elity, což potvrzují nálezy jak v Mikulčicích, tak ve Starém Městě. Na rozsáhlém pohřebišti na Pohansku u Břeclavi byl mezi zhruba šesti sty hroby objeven pouze jeden hrob se zachovalým kovááním rakve, který byl zároveň jediným, v němž byl nalezen meč.

Kupodivu v hrobě 580 v mikulčické bazilice zcela chyběla kost. Jedinou výjimkou byla loketní kost, zachovaná na devadesát

Pozlacená hlavice dýky, nalezená v hrobu 580 v mikulčické bazilice. Patřila sv. Metodějovi?

jedna centimetrů dlouhém železném předmětu s objímkou v horní části. Tento nález byl sice označen jako meč, má však zvláštní a u nás zcela neznámý tvar – a odlomená horní část naznačuje, že vůbec nemuselo jít o zbraň. Nad tímto předmětem, na němž se zachovaly zbytky hedvábné tkaniny – další doklad příslušnosti mrtvého k nejvyšší společenské vrstvě Velké Moravy –, se blízko objímky našla pozlacená průvlečka s pozoruhodnou výzdobou, kterou tvoří řecký kříž se zvláštním liliovitým zakončením ramen. Byla zde dýka s pozlacenou ozdobnou hlavicí, v jejíž výzdobě můžeme rovněž rozeznat liliovité motivy. Kousek od objímky předmětu, označeného jako meč, ležely části pozlaceného stříbrného kování, které bylo z lícni strany zdobeno taktéž liliovitými

motivy, na rubu byl pak poměrně neuměle vyryt kříž s trojčlenným zakončením ramen. Kromě toho byly v hrobě nalezeny zbytky koženého pásku se stříbrnou přezkou a se stříbrným nákončím, které je ozdobeno řeckým křížem s liliovitým zakončením ramen. Po pravém boku předpokládané kostry ležel železný nožík a poblíž i sekyrka. Pod velkým kamenem na dně hrobu našli archeologové zlatý gombík, který patrně unikl pozornosti vykradačů hrobu, a zbytky bronzových plíšků, snad kování knižní vazby. Kniha se pochopitelně nedochovala.

Právě umístění hrobu přesně tak, jak ho zaznamenávají staré rukopisy, a stejně tak četný symbol lilie na předmětech uvnitř, vedly docenta Klanicu k hypotéze, že tady byl pochován moravský arcibiskup Metoděj. Kam se však poděla kostra, kterou archeologové v hrobě 580 nenašli? I na to zná docent Klanica odpověď: „Něco takového mohl způsobit jen jeden jediný důvod. A to interdikt, církevní trest, který zbavuje věřící církevních práv a postihuje všechny osoby zdržující se na určitém místě. A skutečně k něčemu takovému tehdy došlo. Papež Štěpán V. dal Metoděje do klatby kvůli používání staroslověnštiny jako liturgického jazyka. Stalo se to však až po Metodějově smrti. Klatba se ale vztahovala i na Metodějovy ostatky, a pokud jeho tělo leželo v čestné hrobce uprostřed baziliky, nesměl být tento kostel používán k církevním účelům. Nezbylo tedy než tělo prvního moravského arcibiskupa vyzvednout a přenést na jiné místo.“

Měl tedy docent Klanica pravdu? Byl do hrobu 580 uprostřed mikulčické baziliky opravdu původně uložen Metoděj? Mnozí archeologové s tím nesouhlasí. Michal Lutovský například podotýká, že „představa moravského arcibiskupa ukládaného do hrobu s dlouhým mečem, honosným jednosečným mečíkem, sekerou...

je především nevěrohodná“. Podobně má vážné výhrady ke Klancovské lokalizaci Metodějova hrobu docent Luděk Galuška, jenž naopak hájí už zmiňovanou hypotézu profesora Hrubého, podle níž byl moravský arcibiskup pochován v kostele v Sadech u Uherického Hradiště. Galuška tvrdí, že mikulčický hrob 580 nemůžeme datovat do roku 885, kdy Metoděj zemřel. Okolnosti nálezů údajně naznačují, že je starší. Jistě tu byla pohřbena významná osobnost Velké Moravy. Její identifikace však zůstává tajemstvím.

A tak je zřejmě záhada Metodějova hrobu, zdá se, stále nerozluštěna – a kdo ví, zda vůbec kdy rozluštěna bude.

PŘÍBĚH PÁTÝ:

Spálené hrady Doudlebů

Krajina od Nových Hradů směrem na České Budějovice je tajemným územím dávných mýtů a legend. Jakýmsi jejím magickým středem je vesnice Doudleby. Jako bychom se zde rázem ocitli v prostředí starých pověstí českých, tentokrát však nesepsaných Aloisem Jiráskem, který se bohužel až příliš úzkoprse držel středu Čech a většina jím vyprávěných příběhů se odehrává pouze v Pražské kotlině.

Jméno slovanského kmene Doudlebů je starobylé a setkáváme se s ním nejen tady na jihu Čech, ale už i v někdejší pravlasti Slovanů mezi polskou Vislou a ukrajinským Dněprem. Pravda, jméno má někdy tvary Dúdlebové či Dúlebové, snad odvozené od dávného náčelníka či praotce Duleba, ale jistojistě jde o tentýž kmen.

Už v šestém století pronikli Doudlebové ze svého původního území na dnešní západní Ukrajině do Podunají a později, zřejmě na ústupu před Avary, prošli až do Dolních Rakous a odtud Vitorazskou bránou a údolím říčky Stropnice do Čech.

Jestliže jsem uvedl, že ustupovali před Avary, nepředstavujme si je jako nějaké bázlivé třasořitky. Vždyť Slované v té době bývali

vyhlášenými a neohroženými válečníky. Když je podle byzantského letopisce Meandra někdy kolem roku 570 žádal avarský chán Bajan, aby se mu podrobili a platili daň, odpověděl mu prý slovanský vojvoda Dobreta těmito hrdými a sebevědomými slovy: „Ještě se takový nenarodil a neobjevil pod sluncem, který by dokázal naši sílu zlomit. My jsme si přivykli na to, že vládneme cizím krajinám, a ne aby někdo jiný vládl naší. V tom jsme si jisti, dokud existuje vojna a meče.“

O příchodu slovanských kmenů do České kotliny se vedou mezi odborníky spory dodnes. Podle datování archeologických nálezů předpokládáme, že se zde objevily někdy v šestém, možná už koncem pátého století. To renesanční kronikář Václav Hájek z Libočan vsunul výstup praotce Čecha na Říp do pozdější doby, do roku 644. Že si tento letopočet doslova vycucal z prstu, snad ani nemusím dodávat.

Slované k nám přicházeli několika proudy a v několika vlnách a určitě ne jako ojedinělé zemědělské rodiny, jak si to představoval ještě František Palacký, ale jako po zuby ozbrojené vojenské oddíly, následované civilním obyvatelstvem. Nejdříve pronikli na Moravu a podle některých historiků se vyhnuli moravskému jihu, kde prý ještě v té době pobýval germánský kmen Langobardů. Někdy v polovině šestého století přišli Slované do České kotliny. „Šlo o pochod lidu s keramikou pražského typu, musel tedy vyjít z Malopolska a vůbec ze Zakarpatí, ať již tato oblast patřila k ‚mateřskému‘ území, či byla jen jednou z etap migrace,“ vysvětluje historik Dušan Třeštík. Prošli po pozdější Trstenické stezce, vedoucí z Moravy do východních Čech, pojmenované tak historikem Hermeneglidem Jirečkem podle obce Trstěnice u Litomyšle či říčky Trstenice, dnešní Loučné, a usazovali se v Polabí a na dol-

ním toku Vltavy. Pomyslným středem tohoto území se stává hora Říp, později spojená s už zmíněnou pověstí o praotci Čechovi.

Odtud Slované pokračovali asi kolem roku 530 do východních Čech a pak podél toku Labe k jeho soutoku s Vltavou. Podle starších představ historiků, například Václava Vladivoje Tomka, se jednalo o více slovanských kmenů, jako byli například Charváti, Zličané, Pšované, Lučané, Lemuzi, Děčané a podobně, kdežto podle Dušana Třeštíka se od počátku jednalo o jedno jediné etnikum Čechů.

Jmenoval se vládce Doudlebů Václav?

Doudlebové k nám však přitáhli od jihu, respektive od jihovýchodu. Přišli z Podunají, překonali Novohradské hory a nejdříve osídlili povodí Malše, jak o tom dodnes svědčí název vesnice Doudleby, nacházející se jižně od dnešních Českých Budějovic, a postupně ovládli celé jižní Čechy. Snad právě tato odtrženost od srdce Čech, tedy centra dění, způsobila, že z dob formování českého státu máme o událostech v jihočeských končinách zoufale málo zpráv a toneme jen v mlze hypotéz.

Podle jedné z nich prý Doudlebové zdaleka nepředstavovali jednotný kmen, ale v jeho rámci existovaly tři další kmeny či rody – Volyňané, Netolici a Boletici. Jejich jména se uchovala do dnešních časů jako názvy půvabných městeček Volyně a Netolice a vesnice Boletice na Českokrumlovsku. O starobylosti těchto sídel není pochyb. Zakladatelé Volyně patrně pocházeli z území Volyně na západní Ukrajině a v podhůří Šumavy na zlatonosném přítoku Otavy Volyňce vybudovali hradiště, které stávalo na mís-

tě pozdější gotické tvrze. Dnešním Netolicím zase předcházelo hradiště u svatého Jana na návrší nad městem. A věkovitost Boletic nám potvrzuje románský kostel, jeden z nejstarších v jižních Čechách, připomínající dávnou osadu na důležité solné stezce.

Nejspíš první písemnou zprávu o slovanském kmeni Doudlebů na českém území nám zanechal arabský učenec al-Mas'údí, pocházející z Bagdádu. V první polovině desátého století procestoval velký kus Asie, Afriky i Evropy a sepsal třicetisvazkovou Knihu kronik epochy, v níž také zaznamenal pozoruhodné informace o Slovanech. Jeho dílo se bohužel dochovalo jen v opisech některých výňatků, z nichž nás bude zajímat část s poněkud nadneseně zavádějícím názvem Rýžoviště zlata, vzniklá v roce 947, která měla shrnout obsah prvních dvou knih. Autor v něm popisuje zeměpisné rozložení západních Slovanů a uvádí národ W.l.njáná, což jsou buď Volyňané, nebo Polané, jižně od nich pak žijí as-Sabrába, zřejmě Stodorané, a dále Dúlába, patrně Doudlebové. Je zajímavé, že jejich panovník je uveden jako Wang saláf, tedy nepochybně Václav. Al-Mas'údí znal asi i Prahu, kterou uvádí jako al-Afrág. Proč však z knížete Václava udělal vládce Doudlebů, je záhadou. Zřejmě své informace získával z druhé ruky, nebo došlo k nějaké chybě při přepisování jeho díla. V každém případě jde o nejstarší písemnou zmínku o jihočeských Doudlebech, byť jsou při ní zaměněni s Čechy.

Další informaci o Doudlebech, tentokrát jako o hradišti, přináší až děkan svatovítské kapituly Kosmas ve své Kronice české, v níž v souvislosti se smrtí knížete Slavníka v roce 981 uvádí: „Sídlem tohoto znamenitého knížete byla Libice, ležící v místě, kde řeka Cidlina tratí své jméno, ústíc do volnějšího toku Labe. Knížectví jeho mělo tyto hranice: na západ proti Čechám potok

Surinu a hrad ležící na hoře, jež slove Oseka, při řece Mži. Rovněž na jižní straně proti Rakousům tyto pomezí hrady: Chýnov, Důdleby a Netolice až doprostřed hvozdu...”

Z toho vyplývá, že jižní Čechy byly tehdy součástí slavníkovského knížectví s centrem v Libici u dnešních Poděbrad, které představovalo vážnou konkurenci přemyslovským Čechům. Už proto, že zabíralo podstatně větší území. Někteří historikové se domnívají, že Slavník pocházel z knížecího rodu kmene Charvátů a jeho manželkou byla Střezislava, sestra přemyslovských knížat svatého Václava a Boleslava I. Podle některých úvah měl být dokonce spřízněn s východofranským králem Jindřichem I. Ptáčníkem ze saského rodu Liudolfovců. Právě Slavník měl část Doudlebů přestěhovat do východních Čech, kde založili obec Doudleby nad Orlicí, dnes podstatně větší než původní jihočeské Doudleby.

Náhly konec jihočeských hradišť

Podstatně starší než Doudleby je však hradiště na levém břehu Malše mezi Branišovicemi a Římovem. Archeolog Lutovský tvrdí, že mohlo být vybudováno už v osmém století. Při průzkumu se tu však nenašly žádné mladší nálezy než takové, které odpovídají desátému století. Dokonce se zdá, jako by život na zdejším hradišti z ničeho nic ustal. Něco podobného objevili archeologové při průzkumu hradiště u Kuklova, na jehož místě stával později královský hrad, a také čtyř hradišť na Strakonicku, a to Kněží hory u Katovic, Libětic, Němetic a Řepice. Všechna tato sídla zanikla prakticky ze dne na den, byla patrně přepadena a vypálena. Větši-

nou zde badatelé objevili spečené valy, tedy stopy po mohutném požáru. Podobně v Bechyni na Tábořsku máme na ostrožně pod zdejším zámekem archeologickými sondami doloženo osídlení v devátém století, ale zcela chybí jakékoliv nálezy ze dvou následujících.

Archeolog Michal Lutovský podotýká: „Jedná se o celkem sedm hradů, jejichž největší rozkvět je kladen do průběhu devátého století, zánik pak kamsi na konec tohoto a počátek následujícího věku... U části těchto objektů lze předpokládat či dokonce doložit zánik požárem.... Na základě němětického výzkumu víme, že za zánikem hradu nestála náhoda, že jej způsobila ozbrojená síla; z prozkoumané jedné devítiny plochy hradu máme k dispozici více než devadesát hrotů šípů. Nálezové okolnosti svědčí o tom, že se šípy nashromáždily v jednom či několika málo dnech – jde tedy patrně o největší koncentraci nálezů těchto zbraní ve střední Evropě.“ Zároveň Lutovský zmiňuje doklady o spálených hradbách, vypálených domech a uhořelých obyvatelích hradu.

Podobný osud zřejmě nepostihl jen hradiště ve středním Pootaví, ale třeba Svákov u Soběslavi či hradiště v místech pozdějšího hradu v Jindřichově Hradci. Zkrátka a dobře, vypadá to, jako by všechna hradiště v jižních Čechách byla někdy na konci devátého a počátkem desátého století dobytá a nenávratně zničena. Ale kým?

Drtivý maďarský vpád

Tehdy panující český kníže Spytihněv I. na to neměl dostatek vojska. Východofranská říše byla na konci devátého a počátku desá-

Doudleby.

288

Doudleby na kresbě z konce devatenáctého století

tého století v troskách a vpád Bavorů na jih Čech nemáme doložen. Ostatně Spytihněv byl bavorským spojencem. Zdá se tedy, že mnohé napovídá nález staromaďarského kotlíku na hradišti u Libětic. Nepochybně ho tady ztratili obávaní maďarští válečníci, když na svém tažení obraceli sídla Doudlebů ve spáleniště. Jižní Čechy byly otevřeny do oblasti Podunají, ostatně sami Doudlebové právě odtud přišli. Zřejmě se však nejednalo o náhodné loupeživé výpady, jimiž maďarští nájezdníci terorizovali střední Evropu. Maďaři bývali pro své válečné schopnosti najímáni, aby bojovali v cizím žoldu.

V roce 906 napadli Sasové Dalemince, jeden z kmenů Polabských Slovanů. „Ti se obrátili s prosbou o pomoc na Maďary, kteří

jim vyhověli a spolu s Daleminci Sasy porazili,“ vysvětluje historik Dušan Třeštík. „Maďarské vojsko tehdy prošlo nepochybně již poraženou Moravou a pokračovalo dále přes Čechy... Musíme proto předpokládat, že Maďaři získali k průchodu Čechami Spytihněvův souhlas. Měl k tomu všechny důvody, vždyť Maďaři právě zničili jeho největšího nepřítele, Velkou Moravu, a měli bojovat se stále nebezpečnějšími Sasy.“

Jenže Maďaři nutně nemuseli táhnout přes Moravu, ale mnohem pravděpodobněji mohlo jejich vojsko putovat podél Dunaje a stejnou cestou jako kdysi Doudlebové vstoupit Vitorazskou bránou do jižních Čech. Je to dokonce pravděpodobnější, protože například největší moravské hradiště u Mikulčic, jak dokládá docent Zdeněk Klanica, nebylo nikdy dobyté a je nepravděpodobné, že by je Maďaři jen obešli a nechali si jeho posádku v zádech. Ostatně maďarský vpád do jižních Čech mohl přijít knížeti Spytihněvovi, který prakticky ovládal jen jádro Čech, náramně vhod. Zbavil by se totiž konkurenčních Doudlebů. A kdo ví, zda zmasakrování tohoto slovanského kmene nebylo dokonce součástí Spytihněvovy dohody s Maďary!

Kraj zachránili sedláci

Teprve když Boleslav I. začal budovat český stát, přivtělil ke středním Čechám i jižní a zdejší hradiště začala znovu ožít. Ještě pravděpodobnější je – a archeologické nálezy to také potvrzují –, že k obnovení jihočeských hradů, ovšem už na nových místech, došlo dokonce až v jedenáctém století zřejmě za knížete Břetislava I., onoho „českého Achillea“, který svou pozdější manželku

Jitku unesl ze svinibrodského kláštera. Teprve tehdy byly zřejmě založeny u obchodních stezek, vedoucích do nitra Čech, Doudleby a také Netolice, Chýnov a Prácheň. Dnešní historikové vážně pochybují o tom, že se skutečně jednalo o sídla Slavníkovců. Kronikář Kosmas zřejmě neměl své informace o slavníkovském panství z první ruky, a tak se opíral jen o jména středisek, která z doslechu znal. Asi není náhodou, že přemyslovská správní centra Doudleby a Prácheň vyrůstají nedaleko starších – původních – doudlebských sídel u Branišovic a Kněží hory.

Hádankou je jméno Doudleby, připomínající dávný slovanský kmen. Je možné, že hrad Doudleby mohl převzít název, zřejmě udržovaný ústní tradicí, od nedalekého zaniklého hradiště mezi Branišovicemi a Rájovem. Vždyť Maďaři sice mohli vypálit všechna důležitá místní sídla, určitě však nedokázali pobít všechno místní slovanské obyvatelstvo, patrně promíchané ještě se zbytky Keltů a Germánů. Vesnice na úpatí hradišť dál žily svým rytmem pravidelného života, závislým na obdělávání půdy a pasení stád. Jak už to zná historie odpradáвна – vojáci bojují a umírají, ale sedláky čeká každý den nová práce v neměnném kolotoči, daném střídáním ročních období. A tito rolníci vlastně umožnili jižním Čechám přežít maďarskou pohromu.

Po založení Českého Krumlova a především Českých Budějovic úloha Doudleb upadala, a ty se proměnily v pouhou ves. Na oválném ostrohu nad řekou Malší připomínají staré slovanské hradiště jen zbytky valů a příkop. Dnes tu najdeme hřbitov a původně gotický a později zbarokizovaný kostel svatého Vincence. O jeho někdejší významu svědčí zbytky nástěnných maleb, znázorňujících narození Ježíše Krista a klanění tří králů. Bývalá tvrz zemanů z Cipína a z Doudleb pod kostelem byla přebudována na faru.